

«ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ:
НОВІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ»

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

26 вересня 2023 року

Соціологічна асоціація України
Південноукраїнське відділення САУ
Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет психології, політології та соціології
Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Centrul Sociologie și Psihologie Socială al ICJPS
Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova

**«ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ»**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
26 вересня 2023 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ: МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

УДК 316+339.94
ББК 60.5+66.4

Рецензенти:

Інна ГОЛУБОВИЧ, докторка філософських наук, професорка, завідувачка кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;
Денис ЯКОВЛЕВ, доктор політичних наук, професор, декан ФППС Національного університету «Одеська Юридична Академія».

Рекомендовано Вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Протокол № 5 від 30.11.2023 р.

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор – **Олена ЛІСЕЄНКО**, д. соц. н., професорка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса), голова Південноукраїнського відділення САУ, Україна.

Члени редколегії:

МОКАНУ Віктор – д. соц. н., директор Центру соціології та соціальної психології Інституту правових, політичних та соціологічних досліджень Державного університету Молдови, керівник Асоціації соціологів і демографів Республіки Молдова, Республіка Молдова;

БОРІНШТЕЙН Євген – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

ПЕТІНОВА Оксана – д. філос. н., професорка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

АТАМАНЮК Зоя – д. філос. н., доцентка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

МОКАНУ Анжела – докторка соціології, науковий співробітник Центру соціології та соціальної психології Інституту правових, політичних та соціологічних досліджень Державного університету Молдови, Республіка Молдова.

Феномен соціальної консолідації у Центрально-Східній Європі: нові реалії та виклики : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 26 вересня 2023 року. м. Кишиневу – м. Одеса / за ред. О. В. Лісеєнко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 93 с.

Матеріали конференції представлені в авторській редакції мовою оригіналу

© Південноукраїнське відділення Соціологічної асоціації України, 2023

© Асоціація соціологів та демографів Республіки Молдова, 2023

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ: МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

2. Бебик В.М. Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації». *Інформація і право*. № 1. 2011. С. 41-49.
3. Новицький А. М. Феномен «інформаційного суспільства як об'єкт наукового дослідження. *Інформація і право*. № 1. 2011. С. 25-29.
4. Пальчинська М. В. Віртуальний простір в умовах соціокультурних трансформацій. Одеса: ВМВ. 2016. 388 с.

Марина АРАПАКІ

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти ОНП «Філософія»*

*ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ МАРГІНАЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

Будь-які роздуми про сьогоднішню реальність приводять до розуміння, що світ якісно змінюється. Сучасна соціальна реальність характеризується невизначеністю, неоднозначністю, відсутністю єдиних правильних і простих рішень. На цьому тлі природною є зміна уявлення людини про себе, про своє місце у світі, про співвідношення себе з тією чи іншою суспільною групою. Проблеми трансформації соціальної ідентичності, як особистості, так і суспільства не випадково є центральними під час наукових дискусій. Через ідентичність, як через призму розглядаються, оцінюються і вивчаються багато важливих рис сучасного життя. Останнім часом сучасні науковці дедалі частіше звертаються до вивчення таких складних феноменів, як ідентичність і маргінальність.

Безумовно, проблема ідентичності та маргінальності стала є у сьогоднішній надактуальною, бо ідентичність є невіддільною характеристикою сучасною людини і саме в умовах культури ми можемо надавати людині будь-які соціокультурні характеристики. Соціальна ідентичність особливим чином проявляється в епоху соціальних потрясінь, великих суспільних змін. Відбувається стирання встановлених соціокультурних кордонів і цінностей, за допомогою яких людина визначає своє місце в суспільстві. Про ідентичність згадують тоді, коли немає впевненості у своїй приналежності, тобто коли людина не може з упевненістю визначити своє місце в різноманітні поведінкових стилів і шаблонів [1]. Ці слова, що належать англійському соціологу Зигмунду Бауману, якнайкраще відображають характер сучасних соціокультурних умов.

Питання про маргінальність виникає тоді, коли існує безліч ідей, які здатні об'єднати або роз'єднати людей. Проблема ідентичності та маргінальності виникає під час руйнування старої соціальної структури. У цьому випадку актуальним стає питання про трансформацію особистості. Сьогоднішня трансформація ідентичності відбувається як на рівні суспільства і складових його груп, так і на рівні включеності окремих суспільств у глобальну систему взаємодій [2].

Отже, це породжує такий феномен, як маргінальність і маргіналізація особистості. Різноманіття культур є реальним станом суспільства, в якому існують різні соціальні прошарки, люди різного рівня освіченості, різні етнічні, релігійні та вікові групи. У процесі глобалізації та інформатизації людина не просто набуває більше видимої свободи вибору, вона дедалі більше усвідомлює свою власну індивідуальність. У результаті глобалізації, з одного боку, люди мислять дедалі частіше в категоріях спільної долі (ми – європейці) [3]. З іншого боку, глобалізація мобілізує оборонну свідомість, спрямовану на захист втраченої (або втрачуваної) культурної самобутності, власних звичаїв, традицій, вірувань, тобто посилює локальну ідентичність. Під впливом глобалізації система цінностей і принципи само ідентифікації зазнають змін. Крім того, глобалізація і супутні їй інформаційні технології створили нову систему само ідентифікації особистості та суспільних груп. Як правило, підставою для такого роду ідентифікації слугує система уявних цінностей [4].

Польський соціолог Пьотр Штомпка називає століття XX століттям змін, характеризуючи соціальну зміну як травму [5]. Помітним проявом соціальної травми П. Штомпка вважає кризу ідентичності. І ми не можемо з цим не погодитися тому, що в умовах соціальної трансформації відбувається переконструювання ідентифікаційного простору, що, своєю чергою, призводить до суттєвих змін ідентичності, а часом і до кризи ідентичності. Цей процес характерний для сучасних європейських країн.

За цих умов з'являється стан маргінальності, який стає нормою. Маргінальний стан може стосуватися як окремої особистості, так і цілих народів. Таким чином, особистість змушена пристосовуватися до ситуації соціокультурної нестабільності, нестійкості та швидкоплинності змін соціокультурного простору шляхом пошуку нових ідентичностей. Особливо слід підкреслити, що за умов соціальної трансформації колишні механізми формування соціальної ідентичності часто виявляються не функціональними. Вони модифікуються, набуваючи іншого вигляду і сутності.

Динамічні процеси, що відбуваються в суспільстві та соціальних інститутах, значною мірою визначили параметри моделей соціальних ідентичностей, що формуються. У зв'язку з цим необхідно відзначити важливу роль інституту сім'ї як ресурсу формування базових цінностей, настанов, без яких формування позитивної ідентичності неможливе. Саме сім'я є

найважливішим і основним інститутом первинної соціалізації та ідентифікації поколінь. І тут важливим є узгодженість інтересів інституту сім'ї та держави. Процес неузгодження цінностей соціальних інститутів, таких як держава і сім'я, призводять до суперечності, яка виникає при формуванні позитивної ідентичності.

Зростаюча мобільність людей на міжнародному рівні у ХХ столітті призвела до того, що концепції індивідуальної та групової ідентичності опинилися під загрозою. Ці проблеми ідентичності ставатимуть дедалі актуальнішими у ХХІ столітті, оскільки різні культури дедалі частіше вступатимуть у контакт завдяки таким факторам, як розширення комунікаційних мереж по всьому світу, імміграція, працевлаштування за кордоном, навчання за кордоном і бікультурні шлюби. Тому необхідно управляти відмінностями з метою вирішення потенційних конфліктних ситуацій шляхом сприяння культурному взаєморозумінню та повазі. Перш ніж ми зможемо зрозуміти інші культури, ми маємо досягти надійного розуміння своєї власної індивідуальної ідентичності в контексті культури.

У статті Джанет М. Беннетт «Культурна маргінальність: Проблеми ідентичності в міжкультурному тренінгуванні» [6] розглядаються особливі проблеми ідентичності, з якими стикаються бі- та мультикультурні люди, що живуть на кордонах двох і більше культур. Її модель корисна тим, що вона також являє собою основу для навчання людей, які зіткнулися з цією стадією розвитку ідентичності. Культурна маргінальність створює значні труднощі для індивіда. Однак після подолання цих труднощів культурно маргінальна особистість стає людиною, що володіє унікальними можливостями для роботи з іншими культурами. Давайте спочатку розглянемо сам опис історичного розвитку концепції культурної маргінальності. Потім перехід до позитивного погляду на цей стан ідентичності. Розвиток Джанет Беннетт ідей інкапсульованої та конструктивної маргінальності є ключовою темою цієї роботи та основним об'єктом уваги. Ці ідеї розглядаються як продовження моделі розвитку міжкультурної чутливості Мілтона Дж. Беннетта. Для того щоб застосувати ідею культурної маргінальності до конкретної фокус-групи, опишемо специфічні проблеми ідентичності, з якими стикаються діти батьків-іммігрантів - надалі ми називатимемо їх людьми першого покоління внаслідок їхнього статусу першого покоління, яке народилося в країні, відмінній від країни батьків.

Хоча і Парк, і Еверітт В. Стоунквіст, учень Парка в Чиказькій школі, давали схожі визначення маргінальної людини, їхні погляди на вплив маргінальності на ідентичність розходилися. На думку Парка, культурно маргінальна людина стає "людиною з гострішим інтелектом, ширшим світоглядом, більш відстороненим і раціональним поглядом на речі". Тому його загальна думка щодо впливу маргінальності була позитивною.

Стоунквіст, навпаки, розглядав наслідки культурної маргінальності як переважно негативні. Людина в такому стані – це «людина, яка перебуває в психологічній невизначеності між двома або більше соціальними світами; відображає у своїй душі дисонанси й гармонії, відштовхування й тяжіння цих світів» і ніколи не вписується в жодну з культур, під впливом яких вона опинилася.

Домінантне, наприклад в американському суспільстві, ставлення до культурних груп меншин відповідало оцінці Стоунквістом маргінальної людини як аутсайдера, що не має твердого відчуття ідентичності та, власне кажучи, зазнає труднощів у зв'язку зі своїм культурним складом. Це ставлення виявилось в широкому поширенні асиміляційної моделі для етнічних груп. Згідно з цією моделлю, ступінь прийняття нової культури визначається тим, якою мірою характеристики старої культури витісняються і замінюються характеристиками основної культури, що домінує в суспільстві [6].

Можна дійти висновку, що нестабільна, мінлива ситуація, характерна як для деяких країн, так і для всієї світової спільноти, призводить до трансформації наявних соціальних інститутів, що, своєю чергою, змінює ціннісні орієнтації як окремої особистості, так і суспільства. Зміна ціннісних засад веде в кінцевому плані до трансформації ідентичності. Усе сказане вище можна підвести до такого висновку. Динаміка - ось головне поняття, яким можна охарактеризувати сучасні соціокультурні умови. Динамічні процеси, що відбуваються в суспільстві та соціальних інститутах, значною мірою визначають параметри трансформації соціальної ідентичності. Своєю чергою, виявлення соціокультурного контексту має принципове значення для пояснення об'єктивних передумов трансформації соціальної ідентичності та появи культурної маргінальності. Бо дає змогу окреслити загальні закономірності в її розвитку, відокремити загальні й особливі умови соціальної ідентичності та формування культурної маргінальності в сучасному суспільстві.

Література:

1. Zygmunt Bauman Liquid Modernity First published in 2000 by Polity Press in association with Blackwe Publishing Ltd Reprinted 2000, 2001, 2003, 2004 (twice), 2005, 2006 c.188.
2. Giddens E. Modernity and Self-Identity // Modern Theoretical Sociology: Anthony Giddens: Abstract Collection, 1995.
3. Gabriel Horenczyk and Mordecai Nisan, "The Actualization Balance of Ethnic Identity," Journal of Personality Psychology 70, no. 4 (1996): 837.
4. Stonewall, The Marginal Man, 99. 17. Cees Boekestijn, "Intercultural Migration and the Development of Personal Identity: The Dilemma Between Identity Maintenance and Cultural Adaptation," International Journal of Intercultural Relations 12 (1988): 94.
5. Sztompka P. Social Change as Trauma // Sociological Studies. 2001.
6. J. Bennett, "Cultural Marginality," 125.